

DE KWALITEIT VAN HET BESTAAN

ANNO 2003

Achtste Wibautlezing.
Uitgesproken op zaterdag 4 oktober 2003
tijdens het tiende CLB-festival
van het binnenlands bestuur
te Tilburg door

MARGREETH DE BOER

DE KWALITEIT VAN HET BESTAAN ANNO 2003

De eerste reactie die ik 's-morgens vroeg de dag na het verschijnen van ons Kaasstolrapport hoorde, was: 'een zinvol kritisch rapport maar ook wel wat makkelijk. Zelf geeft de commissie ook niet aan hoe het dan allemaal wel moet'. Volgens de commentator was er meer behoefte aan antwoorden dan aan vragen.

Tja, dat klopt.

De commentator ging ervan uit dat een groepje gemotiveerde partijgenoten wel in staat zou zijn om bij de vragen ook tegelijk de antwoorden mee te leveren, zodat daarmee de crisis bedwongen zou kunnen worden. Quod non zeg ik dan maar als geëmancipeerde arbeidersdochter.

Onze samenleving is zo complex dat vragen vaak gehoord, noch begrepen worden. Om de onzekerheid daarover te verbergen is de verleiding groot om met snelle, niet mis te verstane uitspraken te komen. Men zou anders eens denken dat de bestuurder niet voor zijn taak berekend is! Niet alleen de uitspraken van minister Remkes en anderen zijn daar voorbeelden van. Ook in eigen gelederen mag graag met flinksheid gesproken worden over de strijd tegen hufterig gedrag. Wellicht dat we daarmee verwoorden wat onze kiezers ook van ons verwachten, maar een interpretatie van de vragen en problemen hebben we daarmee nog niet gegeven. Dat is ook niet eenvoudig. Gelukkig worden we geholpen door reeksen uitstekende columns en artikelen in NRC, Volkskrant, Trouw, Vrij Nederland en niet te vergeten onze eigen S&D. Met grote regelmaat wordt daar een lans gebroken voor een andere houding en een ander gedrag van de politiek en dan met name van de PvdA. Ik geniet van al die column-wijsheden. Ik ben het er ook haast altijd mee eens. Alleen wat doe je er mee? Want bij al die, vrijwel zonder uitzondering mooi geformuleerde teksten valt het op dat men blijft steken in analyses. Scherpe analyses, dat wel, maar ook hier blijft de vertaling naar de praktijk

helaas achterwege. Dat zullen we zelf moeten doen. En inderdaad: dat kunnen we ook alleen maar zelf doen.

Omdat ik als sociaal-democratisch bestuurder hier het woord voer, zal ik me in deze Wibautlezing óók bezighouden met wat naar mijn mening anno 2003 de essentie is van sociaal-democratische politiek. Ik zal kritiek geven, maar ik zal daarvandaan ook een stap trachten te maken naar de weerbarstige uitvoeringspraktijk.

In 2002 hebben wij van onze kiezers een dreun gekregen waar we nog steeds van liggen bij te komen. Natuurlijk: januari 2003 was een mooie opsteker. Dat we door het CDA van regeringsverantwoordelijkheid afgehouden werden, doet niets af aan de overweldigende steun die we van de vaak jonge nieuwe kiezers gekregen hebben. Voor de toekomst moeten we ons echter niet rijk rekenen. Want au fond is er na maart 2002 nog niet zoveel veranderd. Dat kan misschien ook nog niet, want een veranderingsproces kost tijd. Bovendien is de oorzaak van het debacle van vorig jaar nog steeds niet helemaal duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat de PvdA in een kritische herbezinningfase zit. En misschien is het wel weer het lokale bestuur, waar de revitalisering van de partij vandaan moet komen. Dat is namelijk al eens eerder gebeurd. Bijvoorbeeld in de tijd van Wibaut.

Wibaut trad aan als wethouder toen de Eerste Wereldoorlog net begonnen was. Een tijd van grote economische crisis, werkloosheid, abominabele volkshuisvesting en ernstige voedseltekorten. Hoe kon een SDAP-wethouder in die tijd met die conservatieve regering nog iets zinnigs doen? Voeg daarbij de diepe crisis in de SDAP zelf. De Socialistische Internationale had geen overeenstemming kunnen bereiken over een eendrachtige houding tegenover de oorlog. Dit veroorzaakte bij menig partijlid grote twijfel over überhaupt de mogelijkheid van een socialistische politiek.

Maar dit alles was voor Wibaut en de zijnen geen reden te twijfelen aan het nut van bestuursdeelname aan het Amsterdamse College

van B&W. Van 1914 tot en met 1931, met enige onderbrekingen, maakte Wibaut deel uit van het stadsbestuur. De partij groeide in die dagen vanuit het lokaal bestuur. Wibaut en de zijnen waren ervan overtuigd dat een verbetering van het lot van de arbeider ook een verbetering van de gemeenschap zou betekenen. Vanuit dat geloof konden Wibaut, Tak, De Miranda, Boekman, Lopes Diaz en vele anderen - in die slechte periode - bereiken wat ze wilden bereiken. Uiteraard is alles nu ingewikkelder. Niets lijkt te vergelijken met toen. Alhoewel: moeten we het voor onze dagelijkse inzet niet nog steeds hebben van een geloof in de zaak waar we voor staan; voor de kwaliteit van de leefomgeving van de burgers; voor ont-plooiingsmogelijkheden ook van kansarmen; voor een arbeidssituatie waar je zelfrespect aan ontleent?

Die eerste sociaal-democratische bestuurders: uit hun levensbeschrijvingen doemt het beeld op van zelfbewuste bestuurders die met elan leiding gaven aan het gemeentelijk apparaat en tegelijkertijd burgers wisten te inspireren en tot enthousiasme te brengen. Maar ook toen ging de standpuntbepaling over principiële zaken niet zonder slag of stoot.

Borries biografie van Wibaut maakt melding van dergelijke grote spanningen. Een mooi voorbeeld is een nog steeds actueel vraagstuk: Hoe houden we huren betaalbaar? Wibaut wilde financiële steun van het rijk. Van Waerden, een redacteur van De Socialistische Gids was het daarmee oneens. Hij was van mening dat het loon van een arbeider zodanig moest zijn dat hij de huur zelf moest kunnen betalen. Een arbeider met zelfrespect zal desnoods vechten om meer loon dan een vernederend verzoek indienen om bijstand voor de huur. Bijstand, huursubsidie, koopsubsidie: we vinden het tegenwoordig helemaal niet vernederend. Mensen hebben er recht op. En toch? Had Van Waerden niet gelijk, dat het zelfverdiende inkomen meer waard is dan het sociale vangnet met subsidieregelingen? En dan heb ik het nog niet eens over de 'armoedeval'.

De bijstandsuitkeringen lijken zonder financiële steun van de

gemeente op een asociaal minimum terecht te komen. Het idee om een uitkeringsgerechtigde de mogelijkheid te geven, zijn uitkering aan te vullen met een zelfverdiend inkomen, is daarom niet zo gek. Deze regering en ook sommige gemeenten vallen echter wat betreft hun werkelijke intenties finaal door de mand als de verplicht aanvullende arbeid uit iets als wasknijpers inpakken bestaat. Vernederend en respectloos. Een bejegening die bij de crisisjaren van voor de oorlog past en een bejegening die mijlenver afstaat van de trotse houding van van Waerden.

Nu de bijstandsuitkering een verantwoordelijkheid van de gemeente is geworden past het sociaal-democratische bestuurders het arbeidsinstrument als stimulans voor onafhankelijkheid en ont-plooiing te hanteren. Varianten op niet zelf gekozen arbeid als zakjes plakken passen daar zeer zelden bij.

Net na de Tweede Wereldoorlog zat de sociaal-democratie ook in een kritische herbezinningfase. Het rapport 'De weg naar de vrijheid' verscheen. Het is een nog steeds boeiend geschrift. De onderzoeksvraag was: 'wat verstaan wij onder een socialistische maatschappijopvatting?'. In de inleiding stelde men dat die vraag over meer ging dan slechts de vrees voor werkloosheid. Het socialisme is immers een beweging die streeft naar een maatschappij van vrije mensen.'

Ruim honderd bladzijden worden dan ook gebruikt voor het onderwerp 'Mens en Cultuur'. Dit doorwrochte werkstuk gaf een basis voor een sociaal-democratische partijpolitiek en een mensvisie. Daarmee gaf de partij zichzelf, maar ook de burgers, duidelijkheid over de te volgen koers.

Het is, om het in de woorden van deze tijd te zeggen, een rapport dat bol staat van waarden en normen waarvan vele ook in deze tijd nog toepasbaar zijn. De uitspraak dat de ontplooiing van de mens een wezenlijke voorwaarde is voor het scheppen van goede menselijke verhoudingen, heeft nog niets aan waarde verloren. Evenals het uitgangspunt dat onze welvaart in even grote mate afhankelijk is van toneelleven en kunstbeoefening als van de productie van gloeilampen en de aanleg van verkeerswegen.

Zijn dit gezwollen teksten? Wellicht. Maar heeft dit cultuursocialisme ook zijn intrinsieke waarde verloren? Mijn inziens niet. Meer dan ooit hebben onze problemen te maken met normvervaging. Hebben al die zich vervelende overlast veroorzakende rotjongetjes die mogelijkheid tot ontplooiing van thuis meegekregen? En is het antwoord op hun storend gedrag adequaat als wij hen een goede zeecontainer ter beschikking stellen? Het zou goed zijn als we de problemen van vandaag met de kennis van vandaag zouden aanpakken met de betrokkenheid van vroeger.

Een nieuwe herleving van de partijpolitiek vond plaats in het begin van de jaren zeventig. Radicale wethouders traden aan: Max van den Berg met zijn opzienbarend verkeersplan in Groningen, de Rotterdamse wethouder Van der Ploeg met zijn ideeën over een grootschalige stadsvernieuwing, later gevolgd door Jan Schaeffer en vele anderen. Deze periode van daadkracht is zeker inspirerend geweest voor de lokale politiek. Door een combinatie van economische recessie in het begin van de jaren tachtig en een doordraven-de, vaak weinig tolerante, houding verloren we het elan en de steun van de periode daarvoor. In de inleiding in het WBS-boekje 'Naar een socialistische gemeentepolitiek' uit 1974 werd flink uitgehaald naar het geklets over collegialiteit, politieke verantwoordelijkheid, en bestaande fatsoenscodes. Die houding heeft een negatief effect gehad op het door de PvdA gedomineerde welzijnswerk en een korte periode ook op het milieubeleid. Het welzijnswerk is daarna nooit meer goed van dat negatieve imago afgekomen. Dat valt - vanwege het grote belang van dit werk - zeer te betreuren.

De jaren zeventig en tachtig waren decennia waarin alleen al de woorden 'waarden' en 'normen' aanleiding gaven tot wegwerpgebaren. In retrospectief gezien, kunnen we constateren dat deze interpretatie van PvdA-politiek ons wel verlost van overbodige normenlast, maar dat er niet veel houdbare morele uitgangspunten voor zijn teruggekomen. We wilden ons bevrijden van de gezapigheid van de jaren vijftig, maar we sloegen te ver door. Alles moest kunnen, alles moest gezegd kunnen worden.

Een dergelijk gevaar dreigt nu weer. Twee jaar geleden durfden we ons geen kritische opmerkingen over allochtonen te permitteren. Nu lijken we zelfs scheldwoorden gewettigd te vinden. Kritisch en scherp is wat anders dan au fond machteloze uitroepen! Vanaf de jaren zeventig hebben we onze aandacht geheel verlegd naar materiële aspecten van het leven. Met de zorg voor de materiële kant van het leven is op zich niet veel mis. De basisvoorzieningen voor het bestaan moeten in orde zijn, willen we aan andere waarden toekomen. Gelukkig heeft het overgrote deel van de bevolking, dankzij de jarenlange inzet van onze partij, niet zoveel problemen meer met de basiszekerheden. Natuurlijk, waakzaamheid blijft geboden. Zij die geen baan hebben, geen betaalbare woning kunnen vinden, en permanent afhankelijk zijn van een uitkering, moeten kunnen blijven rekenen op onze aandacht.

Maar zelfs in een tijd van schaarste dienen we aandacht te schenken aan de niet-materiële kant van het bestaan. Joop den Uyl poogde in de jaren zeventig met zijn oproep voor de 'Kwaliteit van het bestaan!' aan dat aspect aandacht te geven. Tot een behoorlijke ontwikkeling van dat begrip is het daarna helaas onvoldoende gekomen. Mensen als Arnold Heertje hameren er nog steeds op dat economie over meer gaat dan alleen cijfers. In S&D tref ik geregeld boeiende artikelen aan die aandacht vragen voor het gebrek aan een culturele dimensie, maar ik vind en hoor het weinig terug in de praktische politiek.

Toch meen ik dat er in de samenleving sprake is van een verschuiving van het eenzijdig gericht zijn op financiële calculaties naar de kwaliteit van de samenleving.

Toen ik enige jaren geleden in een onbewaakt ogenblik een pleidooi hield voor een meer onthaaste samenleving, was de positieve bijval ongekend groot.

Na het verschijnen van het rapport 'De Kaasstolp aan diggelen' ontvingen wij reacties van mensen die meenden dat de waarde van het rapport vooral lag in het benoemen van zaken die binnen de PvdA allang niet meer benoemd werden. Eindelijk aandacht voor cultuur

en wetenschap als inspirerende tegenkrachten tegen de op consumptie en concurrentie gerichte maatschappij, was een reactie.

Voor mensen met marginale inkomens is dit een luxediscussie, zo zullen velen zeggen. Ik ben het daar maar ten dele mee eens. Juist het gebrek aan immateriële verrijking houdt generaties gevangen in een in alle opzichten schrale leefsituatie. Het is een misvatting te denken dat als mensen maar een goed inkomen hebben, ze zich ook vanzelf kunnen ontplooien.

Kennis vergaren, maar ook in contact komen met vele soorten muziek, met toneel, beeldende vorming en sport lijkt vanzelfsprekend. Er zijn echter duizenden kinderen die het niet meemaken. Het kind, dat al vóór de basisschool als kansarm bestempeld is, kan, op een school met gerichte aandacht en een veelzijdig cultuuraanbod, wellicht nog zoveel kracht op doen dat het aan zijn voorbestemd lot kan ontsnappen. Jonge mensen laten opgroeien tot autonome persoonlijkheden: een belangrijker maatschappelijk doel bestaat er niet. Als PvdA hebben we dit aspect van de menselijke samenleving onvoldoende behartigd.

Een tegenbeweging tegen die krachten die menen dat de maatschappij door middel van afrekenbare prestatiedoelen, harde sancties en het doorbreken van de Trias Politica, verbeterd kan worden. Ik realiseer me dat dit pleidooi een andere invalshoek heeft dan waar Ruud Koole voor koos. In een reactie in S&D op de verkiezingsnederlaag van 2002 stelde hij ondermeer dat het voor een sociaal-democratische partij altijd lastig is om te winnen wanneer de economische thema's niet de boventoon voeren. Als ik kijk naar de problemen waar vooral inwoners van de steden dagelijks mee te maken hebben, dan is er iets mis met deze uitspraak waarin hij toch weer die ééndimensionale invalshoek benadrukt. Die zienswijze sluit onvoldoende aan bij de dagelijkse sores van de gemiddelde stedeling. Bijvoorbeeld omdat onze problemen meer dan voorheen te maken met gedrag, met normvervaging. Met de vervuiling van de openbare ruimte, de overlast van junks, met de al dan niet objectieve onveiligheid, slordig woongedrag, de onbetrouwbare overheid

die bijvoorbeeld al vijftien jaar belooft dat er bij de metro tourniquets komen, maar dat nog steeds niet gerealiseerd heeft. Dergelijke problemen hebben te maken met ontregelende gebeurtenissen als seks in je buurtpark, de wanorde op scholen, brutale en grove televisie-uitzendingen.

Deze ervaringen kunnen angst en onzekerheid teweeg brengen. En men ziet de overheid onvoldoende hierop reageren. Een betere voedingsbodem voor populistische partijen en hun leidslieden bestaat er niet. Of om het wat chiquer te zeggen 'Fundamentalists rush in where liberals fear to tread'. Prof. Van Herwaarden haalde deze woorden aan in een artikel geschreven in 1996 voor een bundel wetenschappelijke beschouwingen over de problemen en de toekomstige ontwikkelingen van Rotterdam². Vrijwel alle artikelen leggen de vinger op de zere plek: het gaat niet goed met onze stedelijke cultuur. Een voortdurend gevoel van onveiligheid maakt boos en moedeloos, hoe subjectief en onjuist dat gevoel soms ook is.

Vrijwel alle problemen waar we nu over spreken zijn samenlevingsproblemen. En die spelen zich af in de lokale gemeenschap. De kwaliteit van het dagelijks leven wordt in hoge mate bepaald door de kwaliteit van het lokaal bestuur. De sfeer in de stad, de verzorgdheid van de openbare ruimte, de problemen rond orde en veiligheid, de stedenbouwkundige kwaliteit: het zijn alle gemeentelijke verantwoordelijkheden. Dat de PvdA landelijk in de oppositie zit, maakt onze lokale verantwoordelijkheid niet kleiner. Integendeel!

Ik zie enkele belangrijke aanknopingspunten voor een lokale sociaal-democratische politiek. Die hebben te maken met de behoefte aan identiteit, met de behoefte aan zekerheid en met de uitvoeringsorganisatie.

In een tijd waar de binding met identiteitsverschaffende organisaties vrijwel geheel verdwenen is, is de behoefte om je ergens thuis te voelen, ergens bij te horen, niet verdwenen. Dit wordt nog versterkt door de Europeanisering. Voor de een zal dat sterker gelden dan voor de ander. Men wil trots zijn op een historische binnen-

stad, men wil trots zijn op het actieve gemeenschapsleven, trots zijn op een aantal nationale bekende evenementen, en trots zijn op de stedenbouwkundige kwaliteit. In veel gemeenten zijn er vrijwilligers die bezoekers rondleiden in hun stad. Historische verenigingen geven tijdschriftjes uit en de nachten en dagen van de architectuur worden steeds meer populair.

Dergelijke activiteiten zijn het cement en het zuurdesem van een samenleving. Op dat gevoel kan het lokale bestuur een beroep doen. Althans als de gemeente van haar kant ook alles gedaan heeft om de boel op orde te houden. Een schone openbare ruimte stemt mensen positief. Het is dom om daarop te bezuinigen. Als wij het belangrijk vinden dat de stad of het dorp weer een gemeenschap wordt, dan is het onze taak bewoners bij de ontwikkeling van de buurt te betrekken. Ik zeg hier niets revolutionairs, want dat is al jaren het beleid van menige gemeente.

Investeren samen met de politie, woningcorporatie en ander maatschappelijke partijen in buurtoverleg. We kunnen lang niet alle problemen vóór zijn, maar de betrokkenheid en aandacht van de gemeente helpt de bewoners om het beter aan te kunnen. Overleg met de buurt kost tijd. Dat past niet in de huidige fixatie op kwantiteit van: zoveel woningen per jaar. Een bestuurder die daar niet aan voldoet, heeft gefaald. Ik ben ervan overtuigd dat het huidige drammen om aantallen te halen, om op velerlei verschillende terreinen productie te leveren, haaks staat op de kwaliteit die geleverd moet worden. Dat zal ons nog opbreken. Want daarmee creëren we niet die leefomgeving waar de burger zich mee kan identificeren en op wie de samenleving een beroep kan doen.

Als je luistert naar de uitspraken van sommige Kamerleden en al dan niet hooggeleerde politieke commentatoren, zou je haast denken dat onze steden broedplaatsen zijn van terroristische jongeren in opleiding. Al dan niet gesteund door hun geestelijke leidsmannen. Dergelijke uitspraken, waarvan het waarheidsgehalte uiterst dubieus is, komen óók bij Kamerleden voort uit angst voor een onbekende wereld. Een wereld waarin veel allochtone jongeren

leven met het gevoel nergens bij te horen. Dat kan inderdaad een voedingsbodemp zijn voor ongewenste ontwikkelingen. Dat is dus de kern van het probleem.

Die menselijke behoefte om onderdeel van een groep te zijn en daar gerespecteerd te worden, moet worden erkend. Daarvoor zijn contacten met bijvoorbeeld de Moslimgemeenschap - hoe weerbarstig misschien ook - uiterst belangrijk. De gezamenlijke vraag is: hoe kunnen wij een situatie creëren waardoor de jongeren zich thuis voelen in onze lokale maatschappij. De aanwezigheid van de Moslimgemeenschap maakt de vooruitzichten van de Turkse en Marokkaanse jongeren net wat hoopvoller dan die van de problematische Antilliaanse jongeren. Zij hebben helemaal niets om op terug te vallen. Dus in plaats van af te geven op de Moslimgemeenschap dienen we ons te realiseren dat zij een netwerk vertegenwoordigt waar we een beroep op kunnen doen.

Natuurlijk, het percentage (licht)criminele allochtonenjongeren is veel te hoog. Meestal zijn het jongeren met een onafgemaakte schoolopleiding. Al meer dan vijftien jaar roepen mensen als Jan Beerenhout, een voormalig stadscoördinator uit de Amsterdamse Indische Buurt, dat deze jongens behoefte hebben aan een ambachtschool. Want wat is er verkeerd aan recht-toe recht-aan vakarbeid. Waarom heeft geen enkele van onze PvdA onderwijsbevindslieden dit signaal opgepakt? Zijn we zo verdomde elitair geworden dat we denken dat je als timmerman niet gelukkig kunt worden? Mijn hoop is nu gevestigd op Maria van der Hoeven, onze huidige minister van onderwijs. Misschien dat zij in het VMBO deze praktische vakopleiding een ruime kans wil geven.

Maar er is ook een positieve ontwikkeling. Kijk naar de ontwikkeling van Marokkaanse meisjes: kijk naar de toename van het aantal allochtone intellectuelen. Laten we naar ze luisteren en kennisnemen van hun gedachten over onze samenleving. Dat neemt onwetendheid en onzekerheid weg. Het plaatst de gedragingen in een cultureel kader, waardoor er aanknopingspunten ontstaan voor een gesprek of een correctieve aanpak. Dergelijke investeringen zijn bouwstenen voor een toekomstige interculturele gemeenschap.

Nee, ik onderschat niet de grote vraagstukken waar we dan tegenaan lopen. Moeten we accepteren dat echtgenoten hun vrouwen en kinderen slaan? Moeten we accepteren dat jonge meisjes zich voor de buitenwereld in burka's verstoppen? Moeten we accepteren dat Soedanese meisjes stiekem besneden worden?

Als wij waardig met mensen willen omgaan, dan moeten we op al deze vragen zeggen: nee dat accepteren we niet! De zogenaamde tolerante houding ten aanzien van dit soort zaken vind ik verkapt desinteresse in onze allochtonen. Dit zijn geen zaken waar met de Nederlandse overheid over onderhandeld kan worden. Het mag niet omdat het niet past in ons waardepatroon en dat is reden genoeg om het te verbieden.

Omgekeerd mogen wij ons ook wel wat aantrekken van de kritiek die allochtonen op onze samenleving hebben. Welke van onze waarden zijn in het geding als er op de beeldbuis nauwelijks meer sprake is van enige seksuele terughoudendheid? De kritiek van allochtonen snijdt hout. Wie bindt de kat de bel aan?

Crimineel gedrag van onze jongeren baart ons zorgen. De grootste verantwoordelijkheid ligt bij de preventie. Jonge kinderen op laten groeien tot evenwichtige persoonlijkheden. Veel jonge kinderen zijn, voordat ze naar de basisschool gaan, al kansarm. Geen grote garantie voor een problematisch leven dan een alcohol- of drugsverslaafde ouder te hebben.

Maatschappelijke hulpverlening: we hebben het zo hard nodig en het loopt nog steeds niet goed. Hoe komt dat toch? Tekort aan mankracht, te weinig samenwerking, teveel van boven opgelegde bureaucratie. De reclassering, de jeugdhulpverlening, zij kunnen niets doen wat niet binnen de budgetafspraken valt. Tot het bot toe bezuinigd, verwachten we desalniettemin dat zij herstellen wat in opeenvolgende generaties is scheefgegroeid.

Wat zijn we toch voor maatschappij dat we wel op een uitermate ongewis project als de Joint Strike Fighter veel geld willen inzetten, maar de consequenties voor de toekomst niet in zien van de verwaarlozing in de maatschappelijke hulpverlening, het onderwijs,

maar ook bij het openbaar ministerie? Het gaat niet zozeer om geld als wel de noodzaak om diepgaande aandacht te schenken aan deze voor de kwaliteit van de samenleving zo belangrijke organisaties. Welke wethouder neemt het initiatief om met een deltaplan te komen voor de totale hulpverlening op lokaal niveau? Niet op basis van de doorgedraaide bureaucratische budgetnormen en prestatieafspraken die we nu hebben, maar op basis van de problemen. We zullen toch eens een daad moeten stellen?

Natuurlijk: reorganisaties zijn geld- en energieverblindende operaties, waarvan altijd maar afgewacht moet worden of de resultaten zullen zijn wat ervan verwacht werd. Maar iedereen die met het wel en wee van in de knel zittende burgers betrokken is, weet dat het welzijnswerk op dit ogenblik niet kan leveren wat het wel zou willen en moeten. Als ergens een verfrissend nieuw elan nodig is, dan is het wel in de hulpverleningswereld.

Wat betekent dat nu voor ons bestuurders en politici?

De zwaarte van deze samenlevingsportefeuilles wordt niet alleen door de inhoud bepaald, maar ook door de enorme hoeveelheid actoren die zich beroepshalve met hulpverlening bezig houden. Het is de niet geringe taak van de wethouder om van dat alles een samenwerkend geheel te maken. In tegenstelling tot wat vaak de praktijk is, stel ik dat de sterkste bestuurder in het college deze taak op zich zou moeten nemen.

Complicerende factor bij de totstandbrenging van sociale cohesie in problematische wijken is de zeer gemengde bevolkingssamenstelling. Misschien is het nog te vroeg om al te verwachten dat al die Nederlanders met hun volstrekt verschillende achtergronden tezamen één gemeenschap kunnen vormen. Waarom zouden we eerst niet proberen aansluiting te vinden bij de respectievelijke allochtone gemeenschappen die er zijn. Intensieve contacten vanuit het gemeentehuis, maar ook door de bestuurders zelf, zullen bijdragen aan het kennen en gekend worden.

En hoe staat het met de burgemeester? Heeft die nog een rol in het versterken van de lokale gemeenschap? Jazeker. Jarenlang waren we van mening dat de burgemeester zich als niet-politiek bestuurder verre moest houden van inhoudelijk politieke statements. Als het kon werd zijn rol gebagatelliseerd. Hij droeg immers geen politieke verantwoordelijkheid? 'Een burgemeester en een fiets, zonder ketting zijn ze niets', mocht ik als jong raadslid dan ook graag zeggen. Ja, ja het kan verkeren.

De laatste tijd zie je een interessante ontwikkeling. Van burgemeester als bouwpastoor - hoe groter de groei, hoe beter de burgemeester - tot de personificatie van de kwaliteit van de stad. Daarmee krijgt het bestuur van de stad een gezicht. De persoonlijke invulling van die rol is bij Cohen, Opstelten en Welschen geheel anders. Maar alle drie treden op een heel eigen manier naar buiten. Daarmee doorbreken ze het onpersoonlijke van 'de gemeente of de overheid'.

Burgemeesters hebben niet voor niets het predikaat burgervader/moeder gekregen. Natuurlijk, ook die term hebben we bespuwd. Maar ook daar komen we van terug. Met door burgers toegekend gezag kun je bruggen slaan en eenheid creëren waar die anders moeilijk te maken is.

Staat zo'n optreden van de burgemeester nou op gespannen voet met de verantwoordelijkheden van het echte politieke bestuur? Nee, integendeel. Je moet samen met het college de bestuurlijke kar trekken. Van de teloorgang van multinationale ondernemingen als Enron, Worldcom, en voor een deel ook Albert Heijn, hebben we geleerd dat als de top van een bedrijf niet als een team functioneert, de ondergang dreigt. Ook voor het bestuur van een gemeente geldt dat evenzeer.

Lastig is het wel. Tenslotte zit je met verschillende partijen in dat college en je wilt als partij allemaal graag afzonderlijk scoren. Echter, een college dat niet als hechte eenheid op basis van een gedeelde visie op de kwaliteit van de stad opereert, zal nooit tot grote prestaties komen. Verkokering, niet in elkaars portefeuille kunnen kijken, eigen opzetjes hebben, het is de vloek van het open-

baar bestuur. De kracht van een individuele wethouder komt naar buiten als hij binnen dat collegiaal bestuur zijn taak werkelijk subliem vervult.

Zijn de burgemeesters geen bouwpastoors meer, hun rol gaat nu mee richting stadssupervisor. Het is voor een buitenstaander ongeloflijk met welke hoeveelheid samenlevingsproblemen de burgemeester in het wekelijks politieverleg geconfronteerd wordt. Ik zou dat overigens niet kwijt willen. Juist die overzichten van wat er allemaal weer mis ging, geeft een beeld van de stad dat te lang onderbelicht is geweest.

De discussie over de plaats van de politie en dan speciaal de regionale politie zal de komende periode de bestuurlijke gemoederen weer bezig houden. Velen achten een combinatie van een gekozen burgemeester met de verantwoordelijkheid voor de beheerstaak van de regionale politie niet mogelijk. Ik sluit niet uit dat sommigen dit moment ook een prachtige aanleiding vinden om dan nu de politie te centraliseren. Ik ben daar zeer tegen. Centralisatie leidt tot een landelijke organisatie die met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zich aan de controle en openbaarheid zal onttrekken. Het is een illusie te denken dat de Tweede Kamer dan het democratisch gat zou kunnen opvullen voor de totale Nederlandse politie. Meer bureaucratie, meer onduidelijkheid zal het resultaat zijn.

De huidige situatie - waarin het regionaal college met alle regionale burgemeesters onder voorzitterschap van de korpsbeheerder het beheer voert - functioneert naar mijn waarneming goed. Alle huidige korpsbeheerders doen die taak met grote inzet en volgens mijn waarneming voortreffelijk.

Maar als de rol van de gekozen burgemeester zich volgens kabinet en Kamer zich niet verdraagt met het korpsbeheerderschap, dan moet er iets anders gebeuren, ik zou niet weten waarom een Commissaris van de Koningin niet de voorzittersrol van het regionaal college van burgemeesters en beheerder van het regionale korps zou kunnen overnemen. Dat ontlast de burgemeester van de

centrumgemeente en het vult de niet optimaal gevulde portefeuille van de Commissaris. In het kader van bestuurlijke vernieuwing is in Friesland 1997 al een plan gelanceerd om de CdK korpsbeheerder te laten worden. Ik zou daar geen bewaar tegen hebben, mits het regionaal college maar dezelfde bevoegdheden houdt als op dit ogenblik. Een vervanging door Provinciale Staten lijkt mij gezien de afstand tot de problemen op 'de werkvloer' uiterst ongewenst. De directe band met het lokaal bestuur mag nooit verloren gaan. Voor de grotere provincies met meerdere korpsen geldt dat een commissaris zowel qua deskundigheid als beschikbare tijd in staat kan worden geacht deze taak te verrichten.

Bij bestuurlijke problemen zijn we altijd weer geneigd een organisatieoplossing te zoeken. Vinden we dat de politie beter moet functioneren? Dan gaan we centraliseren. Vinden we dat gemeenteraadsleden onvoldoende betrokken zijn bij hun gemeente? Dan voeren we het dualisme in. Zijn we ontevreden over de inzet van de burgemeester? Dan gaan we ze in het vervolg verkiezen. Het zijn allemaal afleidingen van het probleem waar het werkelijk om gaat. Wat is de oorzaak van het probleem en hoe lossen we dat op? Over de politie kent u mijn mening. Van het dualisme zullen we meer moeten maken en dat kan ook wel. Maar over die gekozen burgemeester wil ik toch nog wat zeggen. De burgemeesters van de vier grote steden pleiten voor een gekozen burgemeester met een eigen program en eigen bevoegdheden. Ziet u dat zitten in onze coalitiestructuur? Of zetten we dat ook overboord?

Als we vinden dat een ambtelijke status niet meer te combineren valt met het politiek bestuur, laten we dan consequent zijn en de lijststaanvoerder van de grootste partij op de burgemeesterzetel laten plaats nemen. Hij kan dan het gewone takenpakket van de huidige burgemeester overnemen inclusief openbare orde en veiligheid. Tenslotte doet zonder enig wettelijk bezwaar een loco-burgemeester dat ook.

Dames en heren, ik heb een greep gedaan in het totaal van vraagstukken waar wij als gemeentelijke bestuurders voor staan. Ik heb niet over duurzaamheid gesproken: ik heb niet gesproken over de noodzaak de gemeenten meer beleidsvrijheid te geven: ik heb niet gesproken over de verlamming van de grote hoeveelheid goed bedoelde circulaire wetgeving over openbare orde en veiligheid; en ook niet over de financiële positie van de gemeenten. Ik heb gesproken over die zaken waar de kern van onze sociaal-democratische visie het minst gemist kan worden. Een visie die verder gaat dan brood en spelen. En ook verder dan zero-tolerance, prestatienormen, en schoonveegacties.

We zijn in een periode beland waarbij wij op nationaal niveau steeds minder in de melk te brokkelen hebben. Dat is niet de grootste hinderpaal. Dat is veeleer de twijfel of we ook in min of meer schrale tijden als sociaal-democratisch bestuurder voor die harde samenlevingsproblemen wat kunnen betekenen of niet. Die vraag kan alleen met 'ja' beantwoord worden als we geloven in onze eigen inzet, in onze eigen visie die anno 2003 anders is dan die van Wibaut en de zijnen, maar die wel gevoed wordt door dezelfde overtuiging namelijk dat het er wat toe doet dat mensen zich als vrije onafhankelijke mensen met een gevoel voor gezamenlijke verantwoordelijkheid kunnen ontplooiën.

Besturen is geen proces van alleen theorie, van harde gegevens en cijfers: het is vooral een proces van leren voelen wat er aan de hand is en daar antwoorden op vinden die passen bij onze maatschappij en mensvisie.

Margreeth de Boer.
Leeuwarden 25 augustus 2003

- 1 De Weg naar Vrijheid, rapport van de Plancommissie van de Partij van de Arbeid, bl.8
- 2 Rotterdam naar 2005. Visies vanuit de Wetenschap onder redactie van A.C. Zijderveld.

DE WIBAUTLEZINGEN

F.M. Wibaut (1859-1936) geldt als een van de invloedrijkste sociaal-democraten van Nederland. Hij sloot zich in 1897 aan bij de drie jaar daarvoor opgerichte Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). In 1905 werd Wibaut lid van het partijbestuur. Twee jaar later werd hij verkozen tot gemeenteraadslid in Amsterdam en tot lid van Provinciale Staten van Noord-Holland. Samen met de journalist-politicus P.L. Tak voerde hij de redactie van het in 1907 opgerichte sociaal-democratische maandblad De Gemeente, waarvan Lokaal Bestuur de voortzetting is. In 1914 werd Wibaut tot wethouder in Amsterdam gekozen, belast met levensmiddelenvoorziening, volkshuisvesting en arbeidszaken, later financiën, gemeentebedrijven en kunstzaken. Als gemeentebestuurder nam Wibaut een zeer invloedrijke positie in - hij werd wel 'De Machtige' genoemd. Volgens zijn biograaf G. Borrie liep als een rode draad door zijn optreden "een groot vertrouwen in het gemeentelijk beheer als instrument van democratische bestuursopbouw." In 1931 trok Wibaut zich terug uit het gemeentebestuur. Tot 1935, een jaar voor zijn dood, bleef hij lid van de Eerste Kamer, waarin hij sinds 1922 deel uitmaakte.

De Wibautlezing is een initiatief van het Centrum voor Lokaal Bestuur van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid. Hieronder treft u een overzicht aan van de eerder gehouden Wibautlezingen. De teksten zijn te vinden op de website www.lokaalbestuur.nl. Klik 'Publicaties' aan, en vervolgens 'Wibautlezing'.

De Eerste Wibautlezing, getiteld 'De dreigende irrelevantie van de bestuurlijke vernieuwing' werd gehouden door burgemeester Schelto Patijn van Amsterdam op 23 september 1995 en is gepubliceerd in Lokaal Bestuur jrg. 19, nr. 11, november 1995.

De Tweede Wibautlezing over 'Willem Drees en de gemeentepolitiek' werd gehouden door Hans Daalder, emeritus-hoogleraar in de wetenschap der politiek aan de Rijksuniversiteit Leiden, op 28 september 1996 en is afgedrukt in Lokaal Bestuur jrg. 20, nr. 11, november 1996.

De Derde Wibautlezing was getiteld 'Van stenograaf tot cyberpunk. Over de mensen die de sociaal-democratie en de moderne techniek op elkaar weten te betrekken'. Zij werd gehouden door Walter ETTY, penningmeester PvdA en vennoot Andersson Elffers Felix, op 27 september 1997 en is verschenen in Lokaal Bestuur jrg. 21, nr. 11, november 1997.

De Vierde Wibautlezing had als titel 'Een renaissance van het raadslid. Tussen corvee en coaching van burgerschap'. Pieter Tops, hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Brabant hield haar op 10 oktober 1998. Deze lezing is gepubliceerd in Lokaal Bestuur, jrg. 22, nr. 11, november 1998.

De Vijfde Wibautlezing, 'De betutteling voorbij. Lokaal bestuur in 2025', was van Louis Tobback, burgemeester van Leuven en oud-minister van Binnenlandse Zaken. Hij sprak haar uit op 2 oktober 1999. Zij is gepubliceerd in Lokaal Bestuur jrg. 23 nr. 12/jrg. 24 nr. 1, december 1999/januari 2000.

De Zesde Wibautlezing, 'De multiculturele stad als utopia of dystopia', was van Godfried Engbersen, hoogleraar algemene sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij sprak haar uit op 7 oktober 2000. Zij is gepubliceerd in Lokaal Bestuur, jrg. 24, nr. 11, november 2000.

De Zevende Wibautlezing, 'Honderd jaar na Koudekerke', was van schrijver Geert Mak. Zij is gehouden op vrijdag 15 februari 2002 op het eeuwfeest van het Centrum voor Lokaal Bestuur in Arnhem. De lezing is gepubliceerd in Lokaal Bestuur, jrg. 26, nr. 3, maart 2002.

(Jan de Roos)

